

УДК 821.161.2"18" М.Шашкевич 1:655.41–051(477)"191"М.Возняк

МИХАЙЛО ВОЗНЯК – ВИДАВЕЦЬ ТВОРІВ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Назар Федорак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна*

Огляд збірника «Писань» М. Шашкевича, впорядкованого та виданого зусиллями М. Возняка в 1912 році з нагоди 100-літнього ювілею видатного поета, доводить, що за ще сто років, які минають відтоді, історія української літератури не збагатилася практично жодним новим літературним фактом зі спадщини Маркіяна. Досі видання 1912 року залишається найповнішою репрезентацією Шашкевичевих творів. Відтак Вознякова передмова до цього видання досі зберігає актуальність для майбутніх шашкевичезнавчих студій, а також і для досліджень наукових методи та спадку самого М. Возняка.

Ключові слова: ювілей Шашкевича, повне зібрання творів, проблема хронології, ступінь оригінальності, вірші, переклади, проза, проповіді.

Сто років тому українська людність, зокрема в Галичині, так само, як і сьогодні, прагнула гідно вшанувати ювілей Маркіяна Шашкевича. Чи не найвагомим актом такого вшанування стала підготовка повного зібрання творів М. Шашкевича, яку під орудою Наукового Товариства імені Т. Шевченка провадив і довів до логічного завершення тоді 30-літній дослідник Михайло Возняк.

Про ситуацію з Шашкевичевими творами, зі сумнівами щодо їхньої ідентифікації, з деякими робочими моментами при підготовці до друку якнайповнішого тому Маркіянових писань детально та цікаво розповідає Вознякова передмова, яка має назву «Кілька слів про видаваннє Шашкевичевих писань і їх хронологію». Відтак, хочу звернути увагу на декілька полемічних моментів та пошукових місць, які можуть і сьогодні бути цікавими для дослідників і творчої спадщини М. Шашкевича, й наукової роботи М. Возняка.

Почав свою передмову М. Возняк зі згадки про найновіше на той час видання на честь Шашкевичевого ювілею – першого друкованого вірша поета «Голос Галичан» – зазначивши, що «первісну редакцію цього панегірика видав у Львові в 1911 р. др. Щурат п. з. «Голос Галичан. Автограф першої друкованої поезії Маркіяна Шашкевича. Памятка з сотих роковин уродження поета» [3, с. VII]. При цьому він одразу вступає в полеміку з Василем Щуратом, не погоджуючись із його тезою, що «Шашкевичева мова до 1835 р. не могла отрясти ся ще з традиційного макаронізму і потребувала коректора, котрий в Шашкевичу знайшов ученика спосібного до скорих поступів» [3, с. VII]. М. Возняк заявляє, що з цим твердженням упорядника ювілейного видання він погодитися не може.

«Не перечу, – пише М. Возняк, – що Шашкевич міг відчитувати свій вірш своїм товаришам у семінарії чи й старшим і що вони могли звернути увагу Шашкевича на деякі вислови, але се певне, що властивим коректором Шашкевичевої рукописи був сам Маркіян і що в друкованім тексті треба видіти другу Шашкевичеву редакцію “Голосу” [3, с. VII–VIII]. Відтак, автор закидає В. Щуратові, що той не виконав тієї роботи, на якій сам наголосив як на необхідній, коли йдеться «як про мову так і про ритміку Шашкевичевих поезій» [3, с. VII], а саме: що говорити про це можна «щось певне лиш тоді, коли мається під рукою автографи» [3, с. VII]. Власне, М. Возняк і вказує, що саме «виученне автографів Шашкевича дає гарне свідоцтво Шашкевичевої праці над формою і мовою і поетичних і прозових писань» [3, с. VIII]. Дослідник робить висновок, що «з «Голосом» мається річ так само, як з «Погонею» в «Сині Русі» і «Русалці Дністровій», першою редакцією пісень з «Короледвірської Рукописи» й пізнішими, першою редакцією віршів для «Читанки» і пізнішою» [3, с. VIII].

Загалом, молодий М. Возняк, для якого, вочевидь, укладання тому повного зібрання творів М. Шашкевича було надзвичайно важливим і почесним завданням, мав великий жаль на В. Щурата, і наприкінці передмови пояснив, чому: бо, властиво, через нього Вознякове видання М. Шашкевича, врешті, не стало повним. М. Вознякові було відомо, що «дещо з паперів Шашкевича має, а принайменше до недавна мав у себе адвокат у Самборі др. Йосиф Крушинський. Проф. Свистунови як директорови бібліотеки “Народного Дому” у Львові обіцяв навіть др. Крушинський прислати сі папери для використання в отсім виданню до бібліотеки “Народного Дому”, але на поновлене прошенне не відповів» [3, с. XXI]. Чому? М. Возняк пояснює: «Від одного з моїх товаришів довідав ся про се др. Щурат і в часі вакацій, користаючи з особистої знайомости, одержав сі папери. Коли я звернув ся до нього з прошеннем або оголосити друком се, що заслугує з того на опублікованне, або показати мені сі рукописи, запевнив мене др. Щурат, що до тижня се зробить. Коли по упливі двох-трьох тижнів від сього приречення я пригадав ся дрови Щуратови зі своїм прошеннем, з нетаєним невдоволенням відповів мені др. Щурат: «Чи ви думаєте, що ваше виданне має бути повне?» [3, с. XXI]

Очевидно, що М. Вознякові насамперед ішлося якраз про повноту видання. З цієї причини під його обстріл потрапляють, зокрема, й Михайло Тершаковець і Ярослав Гординський. Принагідно М. Вознякові доводиться захищати від певних закидів і сумнівів самого М. Шашкевича. Автор передмови розповідає, що згаданий вище професор Пилип Свистун «зібрав по можности разом Шашкевичеві манускрипти й передав їх до наукового використання Михайлови Тершаківцеві» [3, с. XII]. Та, на жаль, «попри нові дані для вияснення творчости й життя Шашкевича розвідка початкуючого робітника внесла в обробленне дотичного питання досить непорозумінь» [3, с. XII]. Ідеться про розвідку М. Тершаківця «Причинки до житєпису Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини» [9]. Віддаючи належне дослідникові за опублікування «цілого ряду недокладно друкованих або зівсім недрукованих писань Шашкевича» [3, с. XII], М. Возняк водночас перелічує і низку, власне, «непорозумінь». Зокрема, «приписав Тершаковець необережно Шашкевичеві»

[3, с. XIII] цілу «збірку версифікацій з 1830–1831 рр.» [3, с. XIII], що спростували, як на те вказує М. Возняк, Іван Франко й Іван Крип'якевич, причому останній виразно довів, що насправді це були тексти зі збірки «ИФІКА ЇСРОПОЛІТІКА, или Філософіј Нравоучителнај», що витримала кілька видань від часу своєї першої появи в 1712 році. Та цю помилку помітили швидко, і вона не встигла пустити коріння в науці. А от «друга справа в розвідці Тершаківця, звязана з виданням писань Шашкевича, прикрійшого характеру» [3, с. XIII]. Тут мова про те, що новий матеріал, який М. Тершаковець одержав од П. Свистуна, нібито «показує наглядно, що деякі писаня, признавані до тепер критиками за Маркіянові, не були його творами, причім вказує також, що тим самим автентичність иньших творів однородних з псевдо-Маркіяновими мусить бути сильно заквестіонована» [3, с. XIII]. Це – серйозний і навіть сенсаційний закид, а отже, М. Возняк не міг залишити його без уваги, та й нам варто було би уважно придивитись, у чому річ. «Передусім, – цитує далі М. Тершаківця М. Возняк, – «Марк. Шашкевич, читаєть ся далі, не був автором деяких віршів дидактичних, нпр. «Отець і син» та «Не хочу богатства ані гроші мати», як думано до тепер... Властивим автором згаданих двох віршів був Юліян Вислобоцький» [3, с. XIII].

Зазначу, що тут ідеться про тексти «Такожъ» та «Истинне щастье» з циклу «Пісеньки и грачки дѣточіи», первісно вміщеного в Шашкевичевій «Читанці», які в сучасних виданнях фігурують без назв і мають такий вигляд:

* * *

Отець ся один
Учителя питав:
«Яким би світом
Синок щастя мав?»
Сей му одповів:
«Навчи бога знати,
Навчи хороше
Читати, писати;
Вмісто іміння
Дай му розум ясний,
Тоді твій синок
Повік буде щасний» [11, с. 53].

* * *

Не хочу богатства
Ані грошей мати,
Ні паном-бояром,
Ні царем ся звати;
Лиш добрий най буду
І богу миленький,
Най люблять мя люди, –
Тоді я щасенький [11, с. 53].

М. Возняк спростовує такий висновок чи навіть здогад. По-перше, його дивує впевненість М. Тершаківця, що «Читанка», до якої ввійшли, зокрема, ці твори, що їх нібито надіслав Ю. Вислобоцький, і яка вийшла друком задовго

після Шашкевичевої смерті: 1851-го і 1855-го (друге видання) років, мала бути достеменно тією самою, яку М. Шашкевич упорядкував іще за життя. По-друге, якщо навіть і так, то М. Возняк звертає увагу на рукопис тієї «Читанки», яку достеменно подавав М. Шашкевич «до апробати власти» [3, с. XIV]. Там, за Возняковими спостереженнями, «тільки під двома віршами Юліяна Величковського, і то поправленими Шашкевичем, є ініціали Ю. В., очевидний знак, що весь інший матеріал “Читанки” приготував сам Шашкевич» [3, с. XV]. По-третє, «доказом Шашкевичевого авторства “Читанки” також сі списані олівцем уривки первісної редакції “коротейких наук” із “Читанки”; їх звязи з “Читанкою” не завважив Тершаковець і видрукував в додатку до “Причинків” під заголовком «Русланові псалми» [3, с. XV]. Між іншим, питання про «віршові проби Юліяна Величковського» [3, с. XIV] (а не Вислобоцького – за М. Тершаківцем) М. Возняк попередньо дослідив в окремій статті, що побачила світ у «Записках НТШ» 1911 року [1]. Фактично, відтоді ці два віршові тексти традиційно вміщують у виданнях творів М. Шашкевича, зазначаючи в дужках: «За Юліаном Величковським» [11, с. 53].

Якщо М. Тершаківцеві закинуто надмірну критичність, то Я. Гординському М. Возняк ставить на карб, навпаки, брак критичності. Тут ідеться про коломийське видання Я. Гординського «Невідомі писання Маркіяна Шашкевича» (1911). Як зазначено в цьому виданні, «зазнайомивши ся з лікарем дром Ол. Козакевичем у Коломиї, переглянув др. Гординський його бібліотеку та “між деякими цінними документами знайшов звиток паперів із відписами Шашкевичевих писань”. “При близшім перегляді” нібито “виявило ся, що маємо ту до діла по більшій часті з писаннями Шашкевича або ще зовсім невідомими або відомими в інших варіянтах”» [3, с. XV]. Але коли до «близшого перегляду» взявся М. Возняк, то з’ясувалося, що «невідомими» Я. Гординський вважав вірші «Вірителєві», «Пісенька» («Марусенька мила»), «Нещасний», «Бандуриста», «Опихане, Пане?», а «всі вони відомі і не представляють ніяких Шашкевичевих варіантів. Усіх їх звісні Шашкевичеві автографи й то за виїмкою «Опихане, Пане?» доступні кождому в публичній бібліотеці «Народного Дому» ві Львові» [3, с. XVI].

Зробивши такий короткий огляд «останніх здобутків» пошуків і публікацій Шашкевичевої спадщини, М. Возняк підсумував, що «збірного видання її не було від виходу третього тому “Руск-ої Библиотеки” [3, с. XVI], тобто видання 1884 року, яке редагував Володимир Коцовський, «що з правдивим пієтизмом віддав ся вишукуванню нових писань поета й досліджуванню його діяльності та її середовища» [3, с. XII]. Ще перед тим, за даними М. Возняка, «збірне виданне писань Маркіяна Шашкевича задумував виготовити Омелян Партицький» [3, с. XI], але довідався, що до цієї справи взялася «Руська Библиотека», й задовольнився цим.

Відтак, попри те, що М. Возняк заявив: «Подаванне повної бібліографії друкованих писань Шашкевича вважаю зайвою річю» [3, с. X], – бо «більшість номерів такої бібліографії займили би шкільні читанки всякого роду, а дальше популярні часописи й читанки» [3, с. X], – все одно обсяг «возняківського» видання 1912 року порівняно з виданням «Руської Библиотеки» «більше ніж подвоюєть ся» [3, с. XVI]. І далі М. Возняк розкриває перед читачем передмови

свою наукову методу, яку можна би назвати «документальною» та на яку не завадило б орієнтуватись і сучасним науковцям при упорядкуванні тих чи тих видань:

«Я опер своє виданне на рукописах і перводруках. На Шашкевичеві писання дивлю ся у першій мірі як на документи культури, а потім щойно як на літературні твори. З тої причини, як і з причини, що я міг використати значне число рукописий, – усього яких 13% до 14% текстів у мене оперті на перводруках, – я віддаю рукописи докладно; справляю тільки інтерпункцію на стільки, щоби текст був зрозумілий, і деякі очевидні lapsus-и rennae, що скрізь зазначаю... Через то, – особливо підкреслює М. Возняк, – одержуєть ся zarazом матеріал для Шашкевичевого шукання доріг, і не тільки в правописи, що має свій інтерес для історика-дослідника...

З друкованих уже писань Шашкевича перший раз являють ся ось тут відданнем автографів: Безрідний, Опихане, Пане?, Бандурист, переклади сербських пісень 1, 3, 4, 5 і 6, всі тексти руських проповідий окрім проповіді на день св. Онуфрія, псалми, цілий переклад св. письма та Читанка. Новиною сього видання є: Хмельницького обступленіє Львова, О Налевайку, переклади з книжки “Memoriale vitae sacerdotalis” і “Зеркала Християнского”, фрагмент про правопис і переклад байки Богдана Хмельницького та дві перші польські проповіді...» [3, с. XVI–XVII]

У процесі роботи з Шашкевичевим матеріалом М. Возняк, звичайно, не міг не постати перед принциповими проблемами. Сам він виокремив їх дві: хронологія та ступінь оригінальності збережених творів М. Шашкевича. Щодо першого, то упорядник змушений визнати: «Точна хронологія писань Шашкевича на разі ще не устійнена» [3, с. XVII]; щодо другого, то, крім розглянутої вище полеміки з В. Щуратом, М. Тершаківцем, Я. Гординським здебільшого навколо автентичности тих чи тих поетичних творів, особливу Вознякову увагу привернули Шашкевичеві проповіді та переклади текстів морального спрямування чи і просто біблійних, як-от Євангелії від Івана та Матея. Також його турбувало невирішене питання, чи віршем, чи прозою перекладав М. Шашкевич «Слово о полку Ігоревім».

Зрештою, пролунала обіцянка, яка інтригує, але якої М. Вознякові, як виглядає, виконати не вдалося: «Подрібнійше такими питаннями займу ся в монографії, присвяченій критичному розборови літератури, звязаної із Шашкевичем, його житєписи, підготованню його виступу, його змаганням і тим течіям, що пособляли їм або їх спинювали. Повинна вона творити вияснюєче доповненне до отсього тому» [3, с. XIX]. Мені не вдалося натрапити на сліди такої Вознякової монографії. Перед виданням 1912 року, про яке тут мова, М. Возняк надрукував дві маленькі книжечки, присвячені життю і творчости М. Шашкевича: «Оповідане про Маркіяна Шашкевича» [6] та «Маркіян Шашкевич як фольклорист» [5]. У цій останній він, до речі, зізнаєть ся: «Стиль народних пісень, тропи й фігури, вислови та звороти, ритміку присвоїв собі Маркіян так докладно, що при деякім творі Шашкевича повстає сумнів: оригінальний се твір чи півнародний?» [5, с. 37] Згодом було ще видання окремою книжечкою під назвою «Маркіян Шашкевич» [4] – властиво, розширена

редакція «Оповідання про Маркіяна Шашкевича» 1911 року, а також стаття «Історичне значення діяльності Маркіяна Шашкевича» [2].

У цих публікаціях (зокрема, і в останній) М. Возняк кілька разів повторює те, що зазначено і в аналізованій передмові, а саме: «На жаль ми знаємо всього двацять кілька його (Шашкевича. – *Н. Ф.*) поезій, решта розгубила ся по його приятелях і свояках» [6, с. 22].

Що ж, майже за сто років, які минули від часу виходу Вознякового видання Шашкевичевих творів до нашої диспозиції не додалося жодного нового Маркіянового тексту. Це, на жаль, доводить рацію гіркого висновку М. Тершаківця, критикованого в передмові «Кілька слів про видаванне Шашкевичевих писань і їх хронологію»: «Що з частиною Маркіянових рукописів, може навіть більшою, мусимо попросити ся раз на завсігди, се певно. Пять мішків рукописів, які ще не цілком були знищені тараканами в університетській бібліотеці, пішли догнивати на поліцію...» [9, с. 1] Адже жодне з трьох останніх видань творів М. Шашкевича, упорядниками яких були В. Дмитрук [10], Л. Луців [7] і М. Шалата [11], не вмістило жодного його тексту, про який не було би відомо М. Вознякові та який не було би надруковано в його «Писаннях Маркіяна Шашкевича» 1912 року. Новизна кожного з цих далеко не повних видань (у них бракує переважної частини оригінальної та перекладної прозової спадщини М. Шашкевича) полягає хіба що в перейменовуванні тих чи тих віршів і в переставлянні їх місцями. Зокрема, у Дмитруковому виданні (а також і в Л. Луціва) Шашкевичів вірш «Безрідний» названо «Нещасний» [10, с. 77], вірші без назв «Ты конику...» та «Відкинь той камень...» (за М. Возняком [8, с. 20]) – відповідно «Думка» [10, с. 95] і «Другові» [10, с. 96]. У цьому сенсі видання М. Шалати послідовно дотримується Вознякової публікації. Певна плутанина є і з віршем, який у М. Шалати подано без назви – за першим рядком: «Марусенька мила...» [11, с. 52], – тобто за таким самим рядком, що є й у Возняковому виданні. Водночас у примітці упорядника читаємо, що, «починаючи з першопублікації, твір часто друкувався під назвою «Дністрованка» і відкривався рядком «Дністрованка мила...» [11, с. 330]. А от у виданні В. Дмитрука цей вірш названо «Дівчинонька», й починається він рядком «Дністров'янка мила...» [10, с. 80].

Словом, якщо поетичний спадок Маркіяна бодай передруковано, то окремого вивчення і надалі чекають корпуси Шашкевичевих поетичних і прозових перекладів, його оригінальних прозових художніх творів, україномовних і польськомовних проповідей, перекладів євангельських та інших текстів, листів (також україно- та польськомовних), спроб мовознавчих концепцій, зокрема так званого «Проекту фонетичної правописи». Весь цей матеріал зібрано під однією обкладинкою у Возняковому виданні «Писань» М. Шашкевича 1912 року.

Список літератури

1. *Возняк М.* Віршові проби Юліяна Величковського (До питання авторства Шашкевичевої «Читанки») / Михайло Возняк // Записки Наукового Товариства імени Шевченка. – Львів, 1911. – Т. CIV. – С. 181–191.

2. *Возняк М.* Історичне значення діяльності Маркіяна Шашкевича / Михайло Возняк // Наукові записки Інституту суспільних наук. – Львів : Видавництво Академії наук Української РСР, 1953. – Т. I. – С. 111–129.

3. *Возняк М.* Кілька слів про видавання Шашкевичевих писань і їх хронологію / Михайло Возняк // Писання Маркіяна Шашкевича: збірник Фільологічної секції Наукового Товариства імени Шевченка. – Львів : Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1912. – Т. XIV. – С. VII–XXI.

4. *Возняк М.* Маркіян Шашкевич / Михайло Возняк. – Львів : Українське видавництво, 1941. – 52 с.

5. *Возняк М.* Маркіян Шашкевич як фольклорист / Михайло Возняк. – Львів : З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1911. – 37 с.

6. *Возняк М.* Оповіданє про Маркіяна Шашкевича / Михайло Возняк. – Львів : Накладом Руського товариства педагогічного з друкарні Наукового тов. ім. Шевченка, 1911. – 24 с.

7. *Луців Л.* Маркіян Шашкевич. Біографія і характеристика творчости з додатком усіх оригінальних творів поета / Лука Луців. – Нью-Йорк : Видавництво «Свобода», 1963. – 118 с.

8. Писання Маркіяна Шашкевича / [видав М. Возняк] // Збірник Фільологічної секції Наукового Товариства імени Шевченка. – Львів : Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1912. – Т. XIV. – XXI + 294 с.

9. *Тершаковець М.* Причинки до житєпису Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини / Михайло Тершаковець // Записки Наукового Товариства імени Шевченка. – Львів, 1904. – Т. LVIII. – С. 1–48.

10. *Шашкевич М.* Твори / Маркіян Шашкевич ; [упорядкування, вступна стаття і примітки канд. філол. наук В. Т. Дмитрука]. – К. : Радянський письменник, 1960. – 169 с.

11. *Шашкевич М. С.* Твори / М. С. Шашкевич, І. М. Вагилевич, Я. Ф. Головацький. – К. : Дніпро, 1982. – 367 с., 3 л. портр., іл.

MYKHAYLO VOZNYAK AS EDITOR OF MARKIYAN SHASHKEVYCH'S WRITINGS

Nazar Fedorak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv 79000, Ukraine*

The review of the collection of Markiyan Shashevych's «Pysannya», well-organized and given out by Mykhaylo Voznyak in 1912 years on occasion of 100-years-old anniversary of the great poet, proves that for one hundred years which pass since, history of Ukrainian literature was not enriched practically by not a single new literary fact from the inheritance of Markiyan. Until now edition of 1912 remains the completest representation of Shashkevych's writings. Consequently Voznyak's preface to this edition until now keeps actuality for future studies of Shashkevych, and also for researches scientific methods and inheritance of M. Voznyak.

Key words: Shashkevych's anniversary, complete collected works, problem of chronology, degree of authenticity, verses, translations, prose, sermons.

**МЫХАЙЛО ВОЗНЯК – ИЗДАТЕЛЬ СОЧИНЕНИЙ МАРКИЯНА
ШАШКЭВЫЧА****Назар Федорак**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина*

Обозрение сборника «Пысань» М. Шашкэвыча, составленного и изданного М. Возняком в 1912 году и приуроченного к 100-летию выдающегося поэта, свидетельствует, что за еще сто лет, которые истекают с тех пор, история украинской литературы не пополнилась практически ни одним новым литературным фактом из наследия Маркияна. До сих пор издание 1912 года остается самой полной репрезентацией сочинений Шашкэвыча. Посему предисловие Возняка к этому изданию поныне остается актуальным для будущих шашкэведческих студий, а также і для исследований научных метода и трудов самого М. Возняка.

Ключевые слова: юбилей Шашкэвыча, полное собрание сочинений, проблема хронологии, степень оригинальности, стихи, переводы, проза, проповеди.

Стаття надійшла до редколегії 03.02.2011

Прийнята до друку 10.03.2011

